

of political processes. It is noted that the personality of contemporary Ukrainian politician attracted attention of society, since he can find an effective socially acceptable strategy to overcome the crisis in the country and take the responsibility for its implementation. The theoretical analysis of psychological leadership is presented in historical perspective: from antiquity to modern times. Various approaches to the phenomenon under study were analysed. The author's definition of political leadership is offered as phenomenon of macro environment which reflects subjective ability and readiness authoritatively and legitimately to influence on big social groups.

The experimental study of perception is characterized by youth of the political leader. The qualities were marked out at the first stage, as a result of the research analysis which has to dominate at the ideal modern politician: «responsibility», «discipline», «eloquence», «can logically prove the point of view», «tactfulness», «diligence», «sense of duty». The respondents estimated the presented qualities from the point of view of their manifestation at modern Ukrainian politicians at the second stage. In the summary the psychological portrait of a political leader is dominated by other qualities: «opinionated», «aims to be the first», «carry refined clothes», «dreamy», «cheerful», «dominant». On the basis of the conducted research the conclusion was made that in students' perception the real political leaders look absolutely differently, than ideal is drawn. The comparative analysis of display qualities of an «ideal» and «real» political leader showed that in students' eyes the real political leadership is far different in comparison with the «ideal».

Key words: political leader, political head, power, crisis political situation, institutionalization of the Ukrainian leadership, authority, the phenomenon of the macro environment, legitimacy.

Отримано: 16.01.2014 р.

УДК 159.9.07

О.В. Сазонова

ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ДОМІНУЮЧИМИ КОПІНГ-СТРАТЕГІЯМИ, РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ ТА САМООЦІНКИ УЧНІВ

О.В.Сазонова. Дослідження співвідношення між домінуючими копінг-стратегіями, рівнем тривожності та самооцінки учнів. Стаття присвячена дослідженню копінг-поведінки, як механізму збереження психічного і фізичного благополуччя в стресових ситуаціях. У результаті

експериментального дослідження було визначено взаємозалежність між вибором копінг-стратегії та рівнем тривожності й самооцінки в учнів 7-х та 11-х класів. Встановлено, що існує взаємозв'язок між копінг-стратегіями, рівнем самооцінки та тривожності. Показано, що учні при високій ситуативній тривожності для подолання стресової ситуації обирають копінг-стратегію «дистанціювання», а копінг-стратегію «самоконтроль» обирають учні з високою особистісною тривожністю. Зроблено висновок, що при зниженні рівня самооцінки для запобігання прояву стресу у складній ситуації учні обирають копінг-стратегію «прийняття відповідальності».

Ключові слова: стрес, адаптація, допінг-поведінка, копінг-стратегія, самооцінка, особистісна тривожність, ситуативна тривожність, учні.

Е.В.Сазонова. Исследование соотношения между доминирующими копинг-стратегиями, уровнем тревожности и самооценки учащихся. Стаття посвящена исследованию копинг-поведения как механизма сохранения психического и физического благополучия в стрессовых ситуациях. В результате проведенного экспериментального исследования была установлена взаимосвязь между выбором копинг-стратегии, уровнем тревожности и самооценки учащихся 7-х и 11-х классов. Установлено, что существует взаимосвязь между копинг-стратегиями, уровнем самооценки и тревожности. Показано, что учащиеся при высокой ситуативной тревожности для преодоления стрессовой ситуации выбирают копинг-стратегию «дистанцирование», а копинг-стратегию «самоконтроль» выбирают ученики с высокой личностной тревожностью. Сделан вывод, что при снижении уровня самооценки, для предотвращения проявления стресса в сложной ситуации ученики выбирают копинг-стратегию «принятие ответственности».

Ключевые слова: стресс, адаптация, копинг-поведение, копинг-стратегия, самооценка, личностная тревожность, ситуативная тревожность, учащиеся.

Постановка проблеми. Розв'язання актуальних завдань сучасної освіти, зокрема середньої загальноосвітньої школи, оптимізація навчально-виховного процесу передбачає врахування різні чинники, вагоме місце серед яких посідають соціально-психологічні, що пов'язані з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей людей.

Останнім часом темп життя стрімко зростає. В ситуаціях, коли людина за ним не встигає, в неї погіршується настрій, падає самооцінка, істотно знижується працездатність, погіршується здоров'я, збільшується ймовірність прийняття хибних рішень, провокуються конфліктні ситуації. Отже, вплив стресових ситуацій у всіх сферах людської життєдіяльності не викликає сумнівів. Стрес впливає як на фізичне здоров'я організму, так і на його

психічні процеси та соціально-психологічні функції людини. Це накладає відбиток на можливості людини і способи взаємодії з навколишнім світом. Вплив цього процесу може бути різним: від переживання негативних емоцій до тривалих дискомфортних фізичних та психічних станів. Тому так важливо вміти визначати в собі цей стан і оптимально адаптуватись до нього.

Ефективність адаптації людини до вимог важкої, екстремальної ситуації (дійсної чи уявної) відображено в понятті копінг-поведінки, під якою розуміють активні, переважно свідомі зусилля особистості, що застосовуються в ситуації загрози та спрямовані на опанування важкою ситуацією. Копінг дозволяє людині забезпечувати підтримку здоров'я та благополуччя, а може сприяти їх руйнуванню.

Уміння справлятися з важкими ситуаціями, виробляти при цьому широкий набір конструктивних способів подолання стресу, – є важливим показником рівня розвитку особистості. Тому важливим є вивчення допінг-механізмів у дітей та підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема копінг-поведінки відносно недавно стала розроблятися в сучасній психології. Вперше поняття «coping» було введено А. Маслоу [2]. Про важливість вивчення способів поведінки у важких життєвих ситуаціях або копінг-поведінки свідчать численні дослідження зарубіжних та вітчизняних авторів (Р. Лазарус, С. Фолькман [4], Д. Амирханом [5], Л. Мерфі, М. Пере, М. Річардс, В.М. Ялтонський, Н.А. Сирота, Л. І. Анциферова, Нартова – С.К. Бочавер та ін.). Ці дослідження були спрямовані на розуміння ролі, характеру дій і впливу копінг-стратегій і копінг-ресурсів на адаптацію людини в складних стресових умовах. Низка досліджень була спрямована на кількісні та якісні виміри механізмів копінг-поведінки (Хейм Е.). У вітчизняній психології вивчення поведінки людини в стресі здійснювалося в основному в контексті подолання екстремальних ситуацій. Серед авторів психологічних наукових праць слід відзначити таких дослідників, як Склень О.І., Сивогракова З.А., що підкреслюють роль формування копінг-поведінки в різних сферах професійної діяльності.

Для подолання повсякденних важких ситуацій людині потрібні уявлення про способи, умови та можливості, необхідні для реалізації своїх зусиль, а також уміння ці способи застосовувати. Все це відбувається у міру дорослішання і накопичення певного життєвого досвіду. Збереження або підвищення стресостійкості особистості пов'язане з пошуком, збереженням і адекватним ви-

користанням ресурсів, які допомагають їй у подоланні негативних наслідків стресових ситуацій.

Науковий інтерес психологів до проблеми поведінки людини в складних життєвих ситуаціях останнім часом зростає, проте дослідження, що аналізують розвиток конструктивних копінг-стратегій дітей та підлітків представлені недостатньо. Знання особливостей механізмів копінг-поведінки, що лежать в основі формування стресостійкості дітей та підлітків, допоможе будувати більш цілеспрямовані програми вироблення ними продуктивних копінг-стратегій, спрямованих на підвищення адаптаційного потенціалу і збереження копінг-ресурсів особистості.

Тому актуальним є дослідження зв'язку між вибором копінг-стратегії, рівнем тривожності й самооцінки в учнів школи, оскільки саме в процесі навчальної діяльності, яка для них є провідним видом діяльності, виникають стресові ситуації, що потребують вдалого опанування та адаптації.

Мета дослідження полягає у визначенні співвідношення між вибором копінг-стратегії, рівнем тривожності й самооцінки учнів 7-х і 11-х класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення основної мети роботи було проведено емпіричне дослідження на базі спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов (іспанська, англійська, французька) м. Києва. В експериментальному дослідженні взяли участь 60 респондентів: учні сьомих (13-14 років) і одинадцятих (16-17 років) класів.

Дослідження включало в себе проведення опитування учнів з подальшим виявленням особливостей копінг-стратегій, рівня тривожності та самооцінки. В ході дослідження були використані наступні методики:

1. *Діагностика особистісної і ситуативної тривожності учнів* (тест Спілберга-Ханіна).

Під особистісною тривожністю розуміється стійка індивідуальна характеристика, що відображає схильність суб'єкта до тривоги і передбачає наявність у нього тенденції сприймати досить широкий ряд ситуацій як загрозливих і відповідати на кожен з них певною реакцією. Як схильність, особистісна тривожність активізується при сприйнятті певних стимулів, які людина розцінює як небезпечні для самооцінки, самоповаги. Ситуативна тривожність характеризується суб'єктивно пережитими емоціями в певній ситуації: напругою, занепокоєнням, стурбованістю, нервозністю. Цей стан виникає як емоційна реакція на стресову

ситуацію, яка може бути різною за інтенсивністю та динамічністю в часі.

2. *Методика Лазаруса* (в адаптації Т.Л. Крюкової, Е.В. Куфтяк, М.С. Замишляєвої) призначена для визначення копінг-механізмів, способів подолання труднощів у різних сферах психічної діяльності. Даний опитувальник вважається першою стандартною методикою в галузі вимірювання копінгу. Методика включає 8 субшкал.

1. Конфронтаційний копінг, що характеризується агресивними зусиллями щодо зміни ситуації і передбачає певний ступінь ворожості і готовності до ризику.

2. Дистанціювання. Характеризується наявністю когнітивних зусиль для відокремлення від ситуації і зменшення її значимості.

3. Самоконтроль. Використовуючи дану копінг-стратегію, людина прикладає зусилля з регулювання своїх почуттів і дій.

4. Пошук соціальної підтримки, характеризується пошуком інформаційної, дієвої та емоційної підтримки, звертанням за допомогою та підтримкою до навколишнього середовища, наприклад, сім'ї, друзів.

5. Прийняття відповідальності, тобто визнання важливості своєї ролі в певній ситуації і пошук можливості її вирішення, а також усвідомлення свого рішення і готовність за нього відповісти.

6. Втеча-уникнення – уявне прагнення і поведінкові зусилля, спрямовані на втечу або уникнення проблеми. Людина може використовувати пасивні способи уникнення, наприклад, занурення в хворобу або вживання алкоголю, наркотиків, а може використати активний спосіб уникнення – суїцид. Стратегія уникнення – одна з провідних поведінкових стратегій при формуванні дезадаптивної форми поведінки. Використання цієї стратегії зумовлене недостатністю особистісно-середовищних копінг-ресурсів і навичок активного вирішення проблем. Проте вона може носити як адекватний, так і неадекватний характер залежно від конкретної стресової ситуації, віку і стану ресурсної системи особистості.

7. Планування вирішення проблеми. Характеризується аналізом проблеми і використанням сфокусованих зусиль по зміні ситуації, прагненням використовувати особистісні ресурси для пошуку можливих способів ефективного вирішення проблеми.

8. Позитивна переоцінка. Використовуючи дану допінг-стратегію, людина прикладає зусилля для створення позитивного значення і образу власної особистості[1].

3. *Методика дослідження самооцінки.* Під самооцінкою ми розуміємо те, яким чином людина ставиться до себе, наскільки вона себе цінує, ким вона себе бачить у цьому світі, і яке суто на її особисту думку, місце вона займає серед інших людей. Самооцінка виступає регулятором поведінки, оскільки безпосередньо залежить від рівня домагань, тобто цілей та ступеня труднощів в їх досягненні, які людина ставить перед собою. У залежності від рівня самооцінки визначається рівень критичності та вимогливості до себе, які можуть співпадати з можливостями або, навпаки, бути сильно завищеними (заниженими). Від рівня самооцінки безпосередньо залежить ставлення людини до власних успіхів і невдач. Адже, навіть на успіх реакція може бути цілком різною: людина може похвалити себе і відзначити нехай навіть невелике досягнення, проігнорувати взагалі цю подію або бути постійно незадоволеною, думати, що можна було зробити і краще, і швидше. Від рівня самооцінки залежить те, як ми оцінюємо інших людей і їхні успіхи. Так, наприклад, при високій самооцінці людина схильна занижувати успіхи інших, при низькій – завищувати.

Аналіз результатів дослідження рівня тривожності показав, що у 67% учнів 7-го класу *помірний* (це означає, що психологічний стан учнів супроводжується внутрішнім напруженням, переживаннями) рівень ситуативної тривожності, у 20% – *низький*, у 13% – *високий* рівень. Щодо особистісної тривожності, то *високий* рівень спостерігається у 40%, у 47% – *помірний*, у 13% – *низький*.

Визначення рівня тривожності в учнів 11-х класів показало наступні результати. У 66,6 % опитаних спостерігається *помірний* рівень ситуативної тривожності. *Високий* рівень ситуативної тривожності переважає у 33,3 % респондентів. Респондентів з *низьким* рівнем ситуативної тривожності не виявлено (0 %).

У 53,3% опитуваних спостерігається *помірний* рівень особистісної тривожності, *високий* рівень особистісної тривожності переважає у 40 % респондентів. У 6,6% опитуваних *низький* рівень особистісної тривожності.

Порівнявши дані семикласників та одинадцятикласників класів можна зробити висновок, що в 11-х класах, як і в 7-х, переважає *помірна* і ситуативна, і особистісна тривожність, але в 11-х класах більший відсоток *високої* ситуативної тривожності через нервозність і переживання дітей у випускному класі.

Визначення копінг-стратегій серед учнів 7-х і 11-х класів показало наступні результати.

Для учнів 7-х класів характерними є наступні кількісні показники копінг-стратегій: *конфронтаційна* стратегія – 7%, *самоконтроль* – 13%, *пошук соціальної підтримки* – 13%, *прийняття відповідальності* – 7%, *втеча-уникнення* – 30%, *планування вирішення проблеми* – 10%, *позитивна переоцінка* – 20% (Рис. 1).

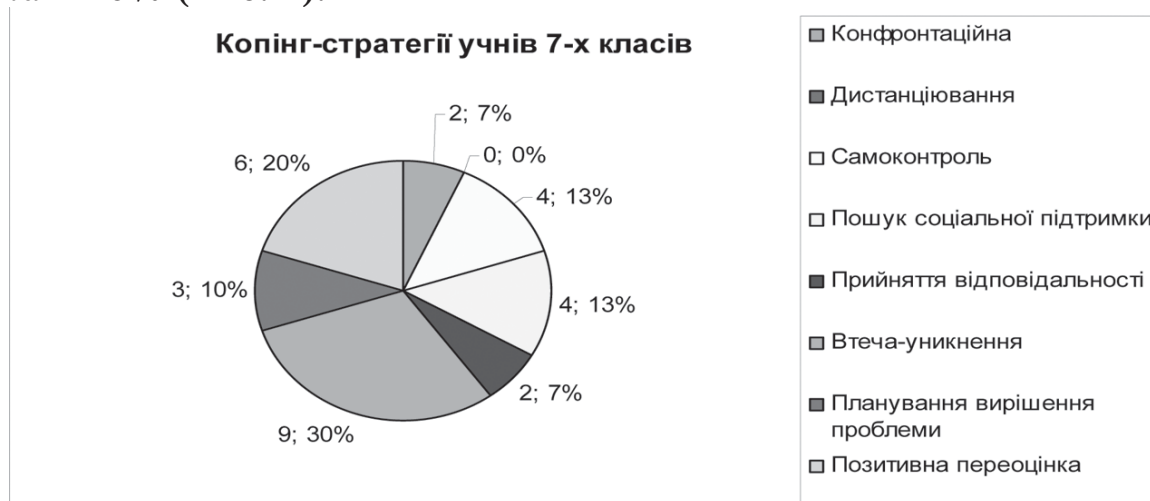

Рис. 1. Копінг-стратегії учнів 7-х класів

Для учні в 11-х класів характерними є наступні показники: *конфронтація* – 6,6%; у 13,3% – стратегія *дистанціювання*, більшість опитаних – 26,6% використовують стратегію *самоконтроль*, 6,6% обрали стратегію поведінки – *пошук соціальної підтримки*, у 20% – стратегія *втеча-уникнення*, 13,3% використовують стратегію *планування вирішення проблеми*, 13,3% – стратегія *позитивної переоцінки*, і жоден з учнів не вибирає стратегію *прийняття відповідальності* (рис. 2).

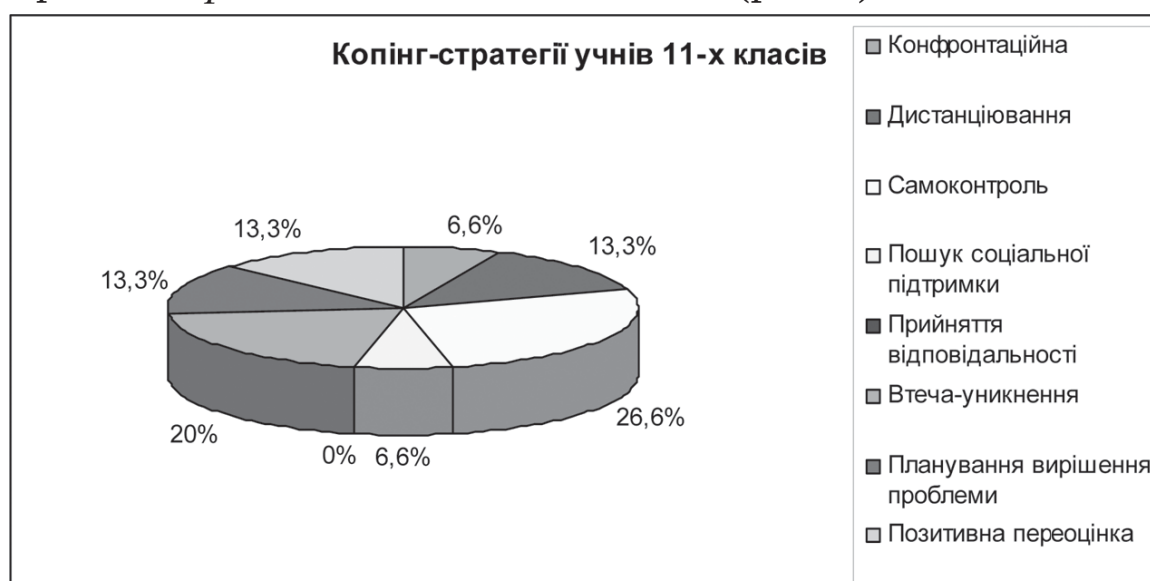

Рис. 2. Характеристика копінг-стратегій 11-х класів

Порівнявши результати, видно, що більшість учнів 7-х класів використовують такий вид копінг-стратегії, як *втеча-уникнення*. Також у меншій мірі вдаються до копінг-стратегії *дистанціювання*. Лише деяка частина учнів намагаються докласти когнітивні зусилля, щоб відокремитися від важкої ситуації і зменшити її значимість.

За результатами в 11-х класах більшість учнів використовують такий вид копінг-стратегії, як *самоконтроль*. Це свідчить про те, що учні у важких життєвих ситуаціях намагаються контролювати свої почуття і емоції, намагаються оволодівати своєю поведінкою, не впадати в паніку. В меншій мірі вдаються до копінг-стратегії *прийняття відповідальності*, що свідчить про небажання вирішувати самостійно проблеми і відповідати за них, який би не був результат.

Тобто, учні молодшого віку намагаються уникнути і втекти від проблем, а не вирішувати їх. Чим старшими стають учні, тим частіше вони намагаються контролювати свою поведінку, але також не шукають як вирішити складну ситуацію (Рис. 3).

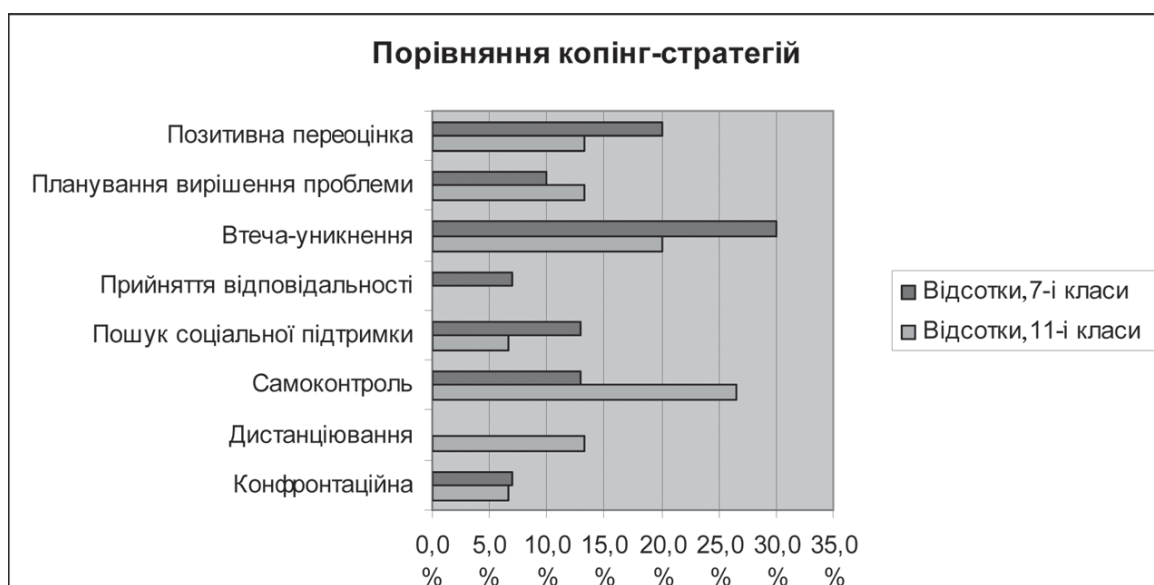

Рис. 3. Порівняння копінг-стратегій учнів 7-х і 11-х класів

Аналіз результатів дослідження рівня самооцінки показав, що у 80% учнів 7-их класів – *адекватна* самооцінка, у 13% – *завищена*, у 7% – *занижена*.

У більшості респондентів 11-х класів (73,3%) – *адекватна* самооцінка, у 20% – *завищена* самооцінка і *занижена* самооцінка у 6,6%.

Проаналізувавши і порівнявши результати всіх респондентів можна зробити висновок, що більшість учнів 7-х і 11-х класів

мають *адекватну* самооцінку, тобто більшість учнів, ймовірно, тверезо ставляться до своїх успіхів та невдач; вміють відстояти свою точку зору, враховуючи при цьому думку оточуючих; мають адекватний своїм можливостям рівень домагань. Адекватна самооцінка особистістю своїх особливостей і можливостей, як правило, забезпечує відповідний рівень домагань, гнучкість стосовно поставлених цілей, схвалення і несхвалення.

Менший відсоток учнів характеризується *завищеною* самооцінкою. Такі учні ймовірно є нечутливими до думки оточуючих; ставлять перед собою завищені цілі, тобто беруться за справи, які їм не під силу; ставляться підкреслено незалежно до думки оточуючих; виявляють зазнайство, пихатість, зухвалість, зарозумілість; применшують можливості та результати діяльності інших людей; недостатньо самокритичні в оцінці власних успіхів та невдач.

Найменший відсоток (однаковий у всіх класах) учнів із *заниженою* самооцінкою. Такий учень ймовірно буде недооцінювати свої сили та можливості; перебільшувати значення власних невдач; відчуватиме постійну потребу в підтримці оточуючих та орієнтуватися на їх думку; неохоче буде брати на себе відповідальність; буде занадто сором'язливим. Люди із заниженою самооцінкою зазвичай ставлять перед собою більш низькі цілі, ніж ті, яких можуть досягти.

Визначення зв'язку між копінг-стратегіями, рівнем самооцінки та стану тривожності учнів 7-х і 11-х класів було здійснено з допомогою лінійного кореляційного аналізу за Пірсоном. На основі результатів можна зробити наступні узагальнення.

1. Учні при високій ситуативній тривожності для подолання стресової ситуації обирають копінг-стратегію *дистанціювання* ($r = 0,257$, $p = 0,01$). Це можна пояснити тим, що учні у важких ситуаціях, які викликають дискомфортні емоційні стани, не намагаються знайти вихід з них, не беруть активну участь у подоланні стресу, прагнуть відокремитись від проблеми, зменшити її значимість і просто ухилитися від вирішення.

2. Копінг-стратегію *самоконтроль* обирають учні з високою особистісною тривожністю ($r = 0,258$, $p = 0,01$). Це свідчить про те, що учням зі стійкою схильністю до тривоги і наявністю тенденції сприймати досить широкий ряд ситуацій як загрозливі, в складних ситуаціях властиві намагання врегулювати свої почуття і дії, але не шукати, як вирішити цю складну ситуацію.

3. Респонденти при зниженні рівня самооцінки для запобігання прояву стресу у складній ситуації обирають копінг-стра-

тегію *прийняття відповідальності* ($r = 0,347$, $p = 0,05$). Це свідчить про зв'язок між оцінкою своїх можливостей і бажанням взяти на себе відповідальність в будь-якій ситуації.

Висновки. Узагальнюючи теоретичні дані, можна зробити наступні висновки:

1. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема формування соціально-психологічної адаптації дітей та підлітків – одна з найбільш актуальних. Уміння справлятися з важкими ситуаціями і виробляти при цьому широкий набір конструктивних способів подолання стресу є важливим показником рівня розвитку особистості. Питання «копінгу» нещодавно почало досліджуватися в психології. Необхідність вивчення даної проблематики продиктована специфікою поведінки людини у важкій ситуації, у ситуації прийняття рішень, яка деколи пригнічує активність особистості. У широкому сенсі копінг включає всі види взаємодії суб'єкта з ситуацією, зокрема спроби оволодіти або пом'якшити, звикнути або відхилитися від вимог проблемної ситуації. У цілому поняття «копінг» використовується в психології для опису характерних способів поведінки людей в різних складних життєвих ситуаціях і в ситуації прийняття рішень. Головне завдання копінгу – забезпечення, підтримка фізичного і психічного здоров'я людини і задоволеності соціальними стосунками. Кінцевою метою даної поведінки і одночасно критерієм її ефективності можна вважати зниження стресогенного впливу ситуації, тобто подолання її і вихід на нормальний рівень функціонування.

2. Копінг-поведінка – це, з одного боку, індивідуальна стійка особистісна структура, тобто набір певних, відповідних індивідуально-психологічним характеристикам і емоційно-динамічним властивостям індивіда варіантів (способів) поведінки і реагування в стресових ситуаціях. З другого боку, це широкий спектр різноманітних стратегій подолання стресу, які особистість може використовувати залежно від зовнішніх обставин, умов діяльності та індивідуальних цілей. Чим активніший і різноманітніший буде вибір, тим вищий її адаптаційний потенціал, і тим успішніше відбувається психологічна адаптація особистості.

3. Результати емпіричного дослідження дозволяють зробити наступні узагальнення.

Учні 7-го класу надали перевагу вибору копінг-стратегії *втеча – уникнення*, учні 11-го класу обрали копінг-стратегію *самоконтроль*. Використання цих стратегій зумовлене недостатністю особистісно-середовищних копінг-ресурсів і навичок активного

вирішення проблем. Проте вони можуть носити адекватний або неадекватний характер залежно від конкретної стресової ситуації, віку і стану ресурсної системи особистості.

Існує взаємозв'язок між копінг-стратегіями, рівнем самооцінки та тривожності. Так, учні при високій ситуативній тривожності для подолання стресової ситуації обирають копінг-стратегію *дистанціювання*. Копінг-стратегію *самоконтроль* обирають учні з високою особистісною тривожністю. При зниженні рівня самооцінки, для запобігання прояву стресу у складній ситуації учні обирають копінг-стратегію *прийняття відповідальності*.

Практичне використання отриманих результатів та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження можуть мати багатоцільове використання в психолого-педагогічній практиці, оскільки розкривають суб'єктивні фактори вибору копінг-стратегій, що, в свою чергу, може оптимізувати навчально-виховний процес.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М.: Прогресс, 1986. – 420 с.
2. Маслоу А.Х. Мотивация и личность. 3-е изд. / А.Х. Маслоу. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
3. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А.А. Реан, А.Р. Кудашев, А.А. Баранов. – СПб.: Прайм-еврознак, 2006. – 470 с.
4. Lazarus R.S. Emotions: a cognitive phenomenological analysis / R.S. Lazarus, A.D. Kanner, S. Folkman // Emotion. Theory, Research and Experience. – V. 1, N.Y., 1980. – PP. 185–217.
5. Amirkhan J.H. Factor analitically drived measure of coing: the strategy indicator / J.H. Amirkhan // J. of Personality and Social Psychology, 1990. – V. 59. – PP. 1066–1074.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Berns R. Razvitie Ja-konceptii i vospitanie /R. Berns. – М.: Progress, 1986. – 420 p.
2. Maslou A.H. Motivacija i lichnost'.3-e izd. / A.H. Maslou. – SPb.: Piter, 2008. – 352 p.
3. Psihologija adaptacii lichnosti. Analiz. Teorija. Praktika / A.A. Rean, A.R. Kudashev, A.A. Baranov. – SPb.: Prajmevroznak, 2006. – 470 p.
4. Lazarus R.S. Emotions: a cognitive phenomenological analysis / R.S. Lazarus, A.D. Kanner, S. Folkman // Emotion. Theory, Research and Experience. – V. 1, N.Y., 1980. – PP. 185–217.

5. Amirkhan J.H. Factor analytically driven measure of coping: the strategy indicator / J.H. Amirkhan // J. of Personality and Social Psychology, 1990. – V. 59. – PP. 1066–1074.

O.V. Sazonova. The study of the correlation between dominating coping-strategies, level of anxiety and self-rating of pupils. The article is devoted to the study of coping-behavior as a mechanism of saving of mental and physical wellbeing in the stressful situations. In the concept of coping-behavior efficiency of human adaptation to heavy terms or extreme situations are displayed.

Researchers understand the meaning of coping-strategies as active, predominantly conscious efforts of personality, which are directed on acquisition of difficult situations. The skill of getting through the extreme situations, producing in the same time the wide range of constructive ways to overcome stress – is very important index of personal development level. Psychologist's scientific interest to the questions of human behavior in difficult situations increases in these latter days, but investigations that analyzed development of constructive coping-strategies of children and teens presented insufficiently. To achieve the main purpose of this work an empirical investigation was held on the base of specialized school with depth study of a foreign language in the city of Kiev. As a result of conducted experimental investigation the interrelation between the choice of coping strategies, level of anxiety and self-rating of 7-th and 11-th classes pupils was set. The received information may have multi-purpose application in psycho-pedagogical practice and in management of the educational process.

Key words: stress, adaptation, coping-behavior, pupil, coping-strategy, self-rating, personal anxiety, situational anxiety.

Отримано: 19.01.2014 р.

УДК 316.613

Л.С. Смокова

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА АКУЛЬТУРАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМОДІЙ

Л.С.Смокова Особливості етнічної ідентичності і акультураційних стратегій у контексті міжкультурних взаємодій. У цій статті представлено кількісні та якісні дослідження і теоретичні положення, що стосуються взаємозв'язку між акультурацією та ідентичністю. Мета цього до-